

Галина КОВАЛЬ, Ганна СОКІЛ

**«А ВЖЕ ОСІНЬ ПРИЙШЛА
У МІЙ САД...»
(Із фольклористичного доробку
Василя Сокола)**

*Не потоком шумних і галасливих фраз,
а тихою, невтомною працею
любить Україну*

Андрей Шептицький

Ювілейна стаття присвячена відомому українському фольклористові Василеві Соколу. Розкривається його життєвий і творчий шлях. Акцентується на збирацькій та дослідницькій діяльності, едиційній практиці. Розглядається організаційно-наукова робота, керівника та опонента дисертацій. Анонсуються плани на майбутнє.

Ключові слова: життєвий шлях, фольклористична діяльність, збірник, монографія, науковий керівник, опонент.

© Г. КОВАЛЬ, Г. СОКІЛ, 2014

Сутність кожної людини проявляється у її праці. Пізнавати вже створене, вивчати нове, невтомно трудитися — характерні риси Василя Сокола, доктора філологічних наук, професора, завідувача відділу фольклористики Інституту народознавства НАН України. Своє покликання він знайшов на шляху усної словесності. У вересні йому виповнюється 60 літ, 35 з них віддано науковій справі. Його діяльність послідовно проходить у двох напрямках як класичного фольклориста — збирацькому та теоретико-дослідницькому [18].

Василь Сокол народився 27 вересня (за паспортом — 1 жовтня) 1954 року в карпатському селі Волосянка Сколівського району на Львівщині. Батько Василь Матвійович належав до когорти національно свідомих українців. Його рідні були членами ОУН та УПА, деякі загинули за волю України [44, с. 361]. Сам він перебував у юнацькому крилі націоналістів, проте невдовзі долею був закинутий на фронт у період завершальної стадії Другої світової війни, провівши військову службу в Китаю майже вісім років. Мати Анастасія Василівна (з роду Губаль) виросла в патріотично налаштованій сім'ї. Її батько Василь Васильович Губаль виконував функцію посла від Галичини до Августина Волошина під час Карпатської України 1938 року, за що всю його родину 1941 року за комуністичного режиму та радянської влади вислали на Сибір [44, с. 350—351]. У такій сім'ї, де панував дух свободи, любові до всього рідного, і виховувався В. Сокол.

Розпочинав шкільну освіту майбутній фольклорист у Ялинкуватській школі, де провчився один рік. До слова, його першою вчителькою була Степанія Іванівна Залізник — мати відомого українського поета, журналіста, кандидата філологічних наук Богдана Залізняка. А вже з другого класу В. Сокол продовжував навчання у Волосянці. Після закінчення місцевої восьмирічки навчався в Славській середній школі. Він один з багатьох учнів, хто пройшов потужну «школу Григорія Дем'яна» — педагога, історика, фольклориста, краєзнавця, суспільно-політичного діяча, кандидата історичних наук. Відчутний вплив на формування особистості справив його класний керівник, учитель німецької мови Роман Іванович Тимчук — висококваліфікований спеціаліст, патріот, за національні переконання переслідуваний та репресований. Два роки поспіль В. Сокол учителював у Хащованській восьмирічній школі на Сколівщині (1971—1973). Вищу освіту філолога-

україніста здобув у Дрогобицькому педагогічному інституті (нині університет) ім. І. Франка (1973—1977). Згодом успішно закінчив повний курс відділення німецької мови Республіканських заочних курсів іноземних мов у Києві (1982—1984). Працюючи педагогом Ялинкуватської восьмирічної школи Сколівського району (1977—1986), активно записував усну народну словесність — календарно-обрядові та родинно-обрядові пісні, балади, пісні про кохання та родинне життя, коліскові, жартівливі, козацькі та рекрутські пісні, коломийки, прислів'я, приказки та народну прозу.

Чималу роль у зацікавленні В. Сокола фольклором відіграв Г. Дем'ян, з яким йому випало щастя співпрацювати понад 30 літ. Спілкування з інформантами у Григорія Васильовича відбувалося напрочуд легко, просто і завжди цікаво. Подібною практикою оволодів згодом і Василь. Однією з перших його фіксацій на магнітофону стрічку (до того були записи лише «під олівець») стала пісня «Ой за гором, за високов», яку виконала талановита співачка з Верхньої Рожанки Марія Дуб [64, с. 231—232]. З того часу почався відлік його цілеспрямованої фольклористичної діяльності.

17 липня — 13 серпня 1979 року В. Сокол узяв участь у першій виїзній експедиції разом з Г. Дем'яном, Г. Сокол, С. Гвоздевич, М. Глушком у зону будівництва водосховища на р. Стрий (сс. Довге, Рибник, Новий Кропивник Дрогобицького району на Львівщині). Під час цієї мандрівки в його поле зору потрапили майже всі пісенні жанри, що склали 250 одиниць, а також повний весільний обряд з ладканням (562 дворядкові строфи), який записав (разом з Г. Сокол) упродовж кількоденних сеансів [1, арк. 24—327]. Своєрідними є колядки й щедрівки — «Ой на полонині смереки схилились», «Господарю, чи ви чули», в яких зображено, що «над стаєнкою старою на чудо дивились» карпатські смереки, «злинули ангели та колядувати», народження Христа вітають усі — «пастишки і пташки, все, що живе, все спішить поклін віддати». Літній цикл календаря представлений ладканням для худоби, що виконували на Святу неділю (Зелені свята) — «Йа в неділеньку рано» (1 варіант), обжинковими ладканками «Ой слава тобі, Боже» (21 строфа), «Заgone, загоночку» (33 дворядкові строфи), косарськими піснями («Коби борзо жнива, жнива») та піснями, що виконували під

час гуртового чищення капусти («Бродит заяць по капусті та й капусту ломит»).

«Портфель фольклориста» поповнила досить багата добірка балад із с. Довге — понад 50 текстів. Це кілька варіантів про Боднарівну («А в містечку Бережечку команда стояла», «Там у місті на риночку, там музика грала»), про Лимерівну («Розпила стару мати на меду»), тройзілля («Марисуня в недузї лежала»), про Довбуша («Ой попід гай зелененький»), повний текст балади «Ой служила Настя в пана», чимало взірців цього жанру про чарування («Ой у місті на риночку сталася новина»), про Якіма («Ой уночі, опівночі, щі кури ни піли»), інцест («З-під крутого берега вийшла вдова молоді») та інші.

У репертуарі інформантів зі с. Довге збереглися на той час і станові пісні. Серед них В. Соколу вдалося записати чумацьку «Ой їздив джумар сім літ по горах», козацькі — «Морозе, Морозенку, ти, преславний козаچه» та «Під зеленим рекетом», наймитську «Ой шум шумів по долині». Особливим багатством тематики вирізняються жовнірські пісні, про Першу світову війну, які здебільшого наспівав Іван Бернацький, 1902 року народження — «У штирнайцітїм році, як жнива настали», «Що мені із того, що війна буде», «Чотирнадцятий рочок настав», «Прийшла карта батькови». В останній, до речі, йдеться про дівчину-воячку: «Сам ся сотник

В. Сокіл (у центрі) з батьком, мамою, дідусем Матвієм, сестрою Ярославою і двоюрідним братом Романом

дивує, *Що за вояк воює. То не вояк — воячка, З України юначка*» [1, арк. 189].

Зафіксував В. Сокіл низку зразків любовної лірики («Ой ти, дубе зелененький», «Чи знаєш, дівчино, той вечір чудовий», «Ти, зелений дубе, ти, зелений верше», «Голуб на черешні, голубка на вишні»), родинно-побутових («Журо ж моя, журу»), про вдовину долю («Зажурилася-загадалася бідная й удівонька», «Ой мала вдова дрібні діти»), сирітство («Зашуміли потоки, забриніли ріки»), чимало жартівливих («Не йдіть, дівчата, рано заміж», «Ой поїхав молдаван», «Сидит кугут на верші»). З пісень літературного походження — на слова І. Франка («Ой жалю мій, жалю», «Зелений явір, зелений явір», «Коли часом в важкій задумі»).

Як член Львівської обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури В. Сокіл досліджував народну традицію тих сіл, з яких походили відомі діячі. З цієї метою відвідав у різний час «малі батьківщини» І. Вагилевича, М. Зубрицького, А. Могилинецького, І. Франка.

22—31 липня 1980 року побував фольклорист на батьківщині І. Вагилевича у селі Ясень Рожнятівського району Івано-Франківської області та в околицях сел — Перегінське, Осмолода, записавши 120 народних пісень (колядки, балади, співанки-

хроніки, родинно- та соціально-побутові) і 204 коломийки [13].

Із трьох зафіксованих пісень зимового циклу одна — загальновідома колядка «Добрий вечір тобі, пане господарю». Дві інші засвідчують явище міжжанрової дифузії, оскільки балади виконують функцію колядок — «Ой була вдова й статечна жона» (мати отруєє невістку, трутизну випиває і син, обидвоє гинуть), «Був у багаче й уден синочок» (сестри чекають брата з війни, але той загинув). В останній простежується історична тематика:

*Гм же, чи не той твій брат, що сім турків бив?
Гм же, на восьмим турку головку склонив*

[13, арк. 89].

Вирізняються багатством балади та пісні-хроніки з Ясеня: про Боднарівну («У містечку Богуславку»), вбивство чоловіка-шинкаря («Ой летіла зозуличка від села до села»). Трагедію з с. Пороги оспівано в пісні-хроніці «Мати сина ізбирає, болит її серце» (трагічна загибель парубка під час вирубки лісу). Досить повний та художньо досконалий текст пісні «Сирітка» («Цвите, цвите черешенька, аж сі розлягає»).

Продовжив В. Сокіл експедицію 1—8 серпня 1980 року в західну частину Бойківщини — с. Мшанець на Старосамбірщині, де тривалий час парохом був М. Зубрицький, та сіл Грьозова, Галівка, зафіксувавши близько півтори сотні фольклорних зразків [11]. Особливо вирізняються балади за повнотою текстів, багатством змісту, художньою вивершеністю. Між ними рідкісний варіант про продаж вагітної дружини розбійникам, відомий ще із публікацій Я. Головацького («Воре богач, воре», с. Мшанець), чарування парубка перепілкою («Ворав козак в зелененькім лузі», с. Галівка), трійзілля («Ой червоне сонце сходить», с. Галівка, «Ой на горі на високі єчміль половіє» с. Мшанець) та інші.

Необхідно підкреслити, що В. Соколові вдалося зафіксувати раритетну пісню про «тісні роки», коли народ страждав від неврожаю картоплі:

*Ци чули-сте, люде добрі, таку новину,
Як ся бұлба забирала на йнчу країну?*

Як ся бұлба забирала, то так ся кланяла:

— Бувайте ми, люде добрі, вже-м вам догоряла

[11, арк. 36].

Цей варіант близький до того, що записав І. Франко в Нагуєвичах та подав у праці «Знадоби до ви-

вчення мови і етнографії українського народу» [65, с. 195—197].

Варто відзначити, що у Мшанці В. Сокіл натрапив на галицькі варіанти історичної пісні про Байду «Ой п'є Байда мід-горілочку», чумацької «Ой горе, горе чаєнци-небозі» та козацької «Чорна ріля ізорана». Цікаву інформацію із зібрань фольклориста можуть почерпнути не лише словесники, а й етномузикологи, зокрема щодо мелодики коломийок у залежності від місця їх виконання, оскільки одна із співачок супроводжувала своє виконання коломийок словами: «Так співають у нас на полі, коло худоби, на Марурі, до скрипки, до стырцака, до танцю».

Щедрим на фольклорні записи для В. Сокола виявився 1982 рік. 21—31 липня він знову обстежував терени Західної Бойківщини, але вже в інших селах: Верхнє Висоцьке, Либохора, Красне Турківського району Львівської області. Навіть загальний огляд уснопоеитичних матеріалів, зібраних у цих краях, засвідчує про його активну діяльність. Унаслідок скрупульозної збирацької роботи було опитано 49 інформаторів (36 у Верхньому Висоцькому, 10 у Либохорі та три у Красному) й зафіксовано 149 пісенних зразків та 200 коломийок [9]. За жанровим наповненням записи В. Сокола становлять весільні пісні, ладканки до худоби, пісні про кохання та дошлюбні взаємини, родинне життя, жартівливі пісні, балади, коломийки. Серед інструментальних — весільна музика під вікнами із коментарем інформатора: «Починається вісіля, і музики грають під вікнами «на добрий день». Регіональну специфіку репрезентують весільні пісні з обрядовим танцем «на балець».

Важливо наголосити, що фольклорист відшукав у с. Либохора унікальні зразки пісень, що виконували на Зелені свята, — ладканки для худоби з відповідними коментарями інформаторів («Таке настало берло» та «Моя Ласійка-чоботарійка»):

*Таке настало берло,
Вби ся личийко дерло.
Від кінця — до корінця,
Треба Ласици вінця.
Вінчика зеленого
З личийка рум'яного.
Яла череда, яла,
Бо я єї прибрала
Вінцями зеленими
З ликами рум'яними... [9, арк. 123].*

В. Сокіл — учень 4 класу Волосянської восьмирічної школи (сидить у першому ряді зліва)

Біля пам'ятника Лесі Українки з однокурсниками (В. Сокіл перший справа). Київ, 1974

Тематичним багатством відзначаються балади з центральними мотивами: сестра через заздрість вбиває сестру («Мала Боднарька донечки дві»); мати отрує сина й нелюбів невістку («Чия то хатина крайня при долині»); чоловік продає дружину розбійникам, брат рятує її («Оре богач, оре»); свекруха закликає невістку в тополю («Мала мати сина»); пісню-хроніку: «Ой у наші деревойці» (дівчина отрує хлопця). До речі, В. Сокіл обирав інформаторами не тільки досвідчених носіїв фольклору, а й дітей. Так, зазначену баладу «Мала Боднарька донечки дві» виконала семирічна Олеся Ігнатиш, а її трирічна сестричка Василина — соціально-побутову пісню «Кувала зозуля на високі брамі» (це дочки відомого народного музиканта віртуоза-скрипаля і сопілкаря Василя Ігнатиша; тепер вони обидві стали професійними музикантами і є постійними учасницями «Бойківських фестин»).

Зазначимо, що у діяльності В. Сокола переважали літні екскурсії для збору фольклорного матеріалу,

З однокурсницями (зліва направо): Галина Комарницька, Ірина Горбата, Любов Здендяк. Дрогобич, 1975

однак він нерідко використовував і вихідні під час навчального року. Так, 5—7 листопада 1982 року він записав цінні народнопісенні матеріали зі с. Конюхів Стрийського району Львівської області [10]. Серед них календарно-обрядовий цикл, що складає більше двадцяти текстів (колядки, щедрівки, гаївки). Надзвичайно цінною для ґрунтовного вивчення народнопісенного фонду Стрийщини є щедрівка для господині «Гей стиха, браття, гей заступайте», оскільки подібних на сьогодні майже не збереглося в активному побутуванні. Мотиви колядок — традиційні для терену та загальноукраїнського колядкового фонду: «гречна панна стереже вино», «гречна панна шие», «до дівчини приїжджають троякі гості», «дівчина працює», «люди вихваляють дівочу красу» тощо.

Характерно, що у текст зафіксованої у Конюхові гаївки про скасування панщини 1848 року «Ми кривого танцю йдемо» вплетено образ зозулі, яка в українському фольклорі є символом передбачення, віщування певних подій чи долі людини: «*Ти, сивая зозуленько, закуй же нам веселенько. Ти тоді нам закувала, як вже панщина пропала*». Варто зауважити, що найбільше фольклористові вдалося записати гаївок з любовно-шлюбними мотивами («Ой на горі жита много», «Ой там в саду, в садочку», «Ой на горі, на вершечку», «Вже весна воскресла»). Ве-

сільні пісні «Вийся, віночку, гладко», «А в молодій за воротами», «Гребінці, матінко, гребінці» у поетичній формі пояснюють хід весільної драми, описують дії, які виконують її учасники.

Найбільшу кількість становлять пісні родинно-побутового циклу (40 текстів) — про кохання та сімейне життя. Частина творів пронизана темою нещасливого кохання (мотиви «парубок їде на військову службу», «парубка наздоганяють посланці і повідомляють про смерть коханої», «парубок приїжджає на похорон»). Особливий інтерес викликає пісня «Ой чи будеш, дівчинонько, за мною тужити», у якій ідеться про загибель дівчини від туги за коханим. У текстове полотно твору вплетено елементи з народних голосінь — мотиви звертання до померлої, прощання з нею, примовлянням до неї.

Серед зібраних наявні також соціально-побутові пісні: козацькі «Ой у полі нивка», «Ой на горі жито» (смерть козака, хлопця забирають в рекрути, дівчина тужить), пісня про панщину «В Галичині в ріднім краю» (важке життя селянина: непосильна робота на пана, матеріальна скрута, соціальна несправедливість), тюремна «Нічка темна над тюрмою» (політв'язень нарікає на свою долю).

Необхідно наголосити, що найталановитішою інформанткою В. Сокола виявилася Емілія Войцехович-Рафальська — активна учасниця визвольної боротьби періоду ОУН і УПА, дружина письменника, політв'язня В. Рафальського. Здобуваючи освіту (закінчила школу у с. Конюхів та гімназію у Стрию) займала ініціативну громадську позицію — організувала вистави, співала в хорі. На світобаченні Е. Войцехович позначилася співпраця з УПА та перебування у концтаборі ГУЛАґу в м. Кенгірі. Усе це також збагатило її пам'ять новими уснопоетичними скарбами — повстанськими піснями. Саме від неї В. Соколові вдалося записати народні твори тюремної тематики. Загалом вона наспівала більше сорока пісень.

Зазначимо, що, крім експедиційного вивчення усної словесності, у ці роки фольклорист стаціонарно обстежував усну традицію с. Волосянки, Верхньої Рожанки та Ялинкуватого. За неповними підрахунками станом на грудень 1982 року загалом у нього налічувалося близько чотирьох з половиною тисяч записів народних творів (включно з коломийками, прислів'ями, приказками і прозою) та два

грунтовні описи бойківського весілля (із сіл Ялинкувате і Довге).

Цілеспрямовані поїздки за усною народною словесністю здійснив В. Сокіл 1983 року, коли відвідав чимало сіл Сколівського району — Жупани, Козьова, Коростів, Мита, Тернавка, Тисовець, Тухолька, Орява, Орявчик, Хащованя та інші. У цей час його цікавили переважно топонімічні легенди й перекази, більшість з яких згодом увійшла до збірника «Писана керниця» [40, с. 72, 79 та ін.].

Великим здобутком у науковій біографії В. Сокола стало вивчення етнокультурної традиції Франкового краю (сс. Нагуєвичі, Ясениця Сільна, Уріж). Ця поїздка проходила із Г. Дем'яном та Г. Сокіл. Про перебування та хід експедиції Григорій Васильович занотував у своєму щоденнику: «29 липня 1983 р., с. Івана Франка. Приїхало подружжя молодих фольклористів Сокіл Василь Васильович і Сокіл Ганна Петрівна. Зустрілися в Долішньому кінці села. Вони вертали з Франківки та її околиць, де дуже уважно оглядали місця, зв'язані з життям і діяльністю улюбленого письменника.

Ми довгий час не бачилися всі. Обмінювалися думками про фольклористичну працю... Приємно, що ці молоді педагоги так глибоко усвідомлюють потребу збирання і вивчення усної народної творчості, віддають цій справі велику частину свого вільного часу.

30 липня 1983 р., с. Івана Франка. Зранку провірили магнітофони. Я передав свою «Ліру-206» Сокіл Ганні Петрівні, і вона тут же від господині, в якій живемо, почала записувати пісенний фольклор. Потім з чоловіком обидвоє вирушили в Горішній кінець села для пошуків за зразками усної народної творчості, а я вирішив цей день присвятити опрацюванню мікротопонімічного опису села.

Сокіл В.В. записав близько трьох десятків пісень. Так же ретельно записує фольклорні та етнографічні матеріали і Сокіл Ганна Петрівна, яка встигла за цей день зафіксувати на магнітофонну стрічку два десятки пісень та цікаві перекази про Івана Франка.

31 липня 1983 р. зранку вибралися всі троє в Горішній кінець с. Івана Франка, оглянули тамтешню церкву і цвинтар. Я зробив декілька фотографій цієї пам'ятки дерев'яної архітектури та пейзажів з видами на хребет Діл і дорогу в напрямку Самбора.

Потім вирішили пішки іти до Ясениці Сільної, але по дорозі нас наздогнав автобус, зупинився і, щоби

На літстудії Дрогобицького педінституту ім. І. Франка (зліва направо): М. Яким, С. Гунька, В. Сокіл, М. Шалата (керівник), Г. Дронишинець. 1975

Випускники філфаку 1977. В. Сокіл у третьому ряді перший справа

Біла пам'ятника І. Франка у Дрогобичі (В. Сокіл у другому ряді другий зліва). 1977

не тратити даремно часу, ми проїхали тих кілька кілометрів. Зійшли на початку села, в якому колись І. Франко ходив до школи...

Біля «петрівника» у с. Довге на Дрогобиччині. 1979

Подружжя Соколів у с. Івана Франка на Дрогобиччині біля дзвіниці. 1983

Цінні матеріали залишили й Сокіл Ганна Петрівна та Сокіл Василь Васильович — і пісенні, і оповідні, зокрема про Івана Франка.

1 серпня 1983 р. подружжя Соколів фіксувало подібні фольклорні матеріали також на магнітофонну стрічку. Після обіду Сокіл Ганна Петрівна поїхала додому (залишила річну дитинку у матері, а в Карпатах зараз гаряча пора сінокосів).

2 серпня 1983 р., с. Івана Франка. Продовжує дуже старанно працювати Сокіл В.В.

3 серпня 1983 р. Близько 11-ї години разом з В. Соколом виїхали до м. Борислава, відвідали книгарню, децю придбали з літератури. Потім зайшли

до поета Івана Гнатюка, послушали його захоплююче читання власних творів та поезій інших авторів, інформацію про роботу над черговою книгою, а також розповіді про літературне життя Києва, Львова та інших культурних осередків України.

З Борислава ми з Соколом Василем виїхали в Дрогобич, тут мій колега купив собі друкарську портативну машинку марки «Москва» за 135 крб.

5 серпня 1983 р., с. Івана Франка. Сокіл Василь цього дня довів загальну кількість своїх пісенних записів у селі Івана Франка та його околицях до сотні. Працює він над збиранням фольклору дуже старанно, але найбільше любить пісенний матеріал.

7 серпня 1983 р., с. Івана Франка. В. Сокіл уже мусить вибиратися на роботу в школі. Сьогодні ще разом поїдемо до Ясениці Сільної, а завтра він попрацює в Унятичах і звідтіля вже не буде повертатись до села Івана Франка, а вирушить додому. Потім, прийшовши з Ясениці, децю змінив свою думку. Каже: «Попрацюю ще кілька годин завтра у селі Івана Франка і звідси поїду, бо в Унятичах поки розшукаю носіїв фольклору і встановлю з ними контакт, уже не буде часу записувати».

Наша сьогоднішня мандрівка до Ясениці була досить плідною. Мені вдалося записати 36 пісень і В. Соколові більше двох десятків.

8 серпня 1983 р., с. Івана Франка. В. Сокіл близько 11 год. виїхав додому» [67, с. 44—47].

Під час експедицій дослідники обмірковували питання класифікації, подальшої систематизації, впорядкування зібраних фольклорних зразків. «Я пропоную, — зазначив Г. Дем'ян у щоденнику 7 серпня 1983 р., — щоби пісні поділити на два машинописні томи. В одному подати мої записи, а в іншому — В. Сокола та його дружини. Окремо, ясна річ, будуть прозові та етнографічні матеріали. Нотна частина, залежно від остаточної кількості записів, ввійде або як додатки до кожного з томів, або ж сформується цілком окремий. На цьому й погодились. Стосовно зібраних В. Соколом народнопісенних матеріалів раніше в Сколівському та Турківському районах, вважаємо, що найдоцільніше їх групувати за географічно-територіальним принципом. В одному збірнику подавати пісні Сколівського району, а в крайньому випадку й суміжної території, відповідно класифікувавши їх за жанрами» [67, с. 47]. Скажемо наперед, що переваж-

на більшість фольклорних текстів, зафіксованих у той час, увійде згодом до збірника народних пісень з батьківщини Івана Франка в упорядкуванні В. Сокола (в антологію взято понад 100 його власних записів 1983 року).

Наполегливий збирач досліджував пам'ятки фольклору та етнографії сіл Яблунька, Манява, Гута Богородчанського району Івано-Франківської області, у яких колись жив і працював священик, поет-романтик А. Могильницький. Експедиція проходила з 30 липня до 7 серпня 1984 року, під час якої він занотував близько двох сотень фольклорних зразків. Про активну діяльність В. Сокола-фольклориста засвідчують самі зібрані матеріали, а також щоденникові записи Г. Дем'яна: «3 серпня 1984 р. Сокол В.В. записував пісні від працівників лікарні. Говорить, що дуже приємне враження справила на нього Климович Василя Григорівна, 1924 р. н., неписьменна, але дуже добру має пам'ять. Від 94-річної жінки Квич Ганни Яківни, 1890 р. н., занотував 7 пісень. А загалом зафіксував понад три десятки пісень та коломийкових циклів.

Ввечері прийшов до господаря, де ми живемо, Нестерука Федора Івановича, 1926 р. н., і В. Сокол записував від нього коломийки».

4 серпня 1984 р. Цей день вирішили присвятити записам народної творчості у селі Гута Богородчанського району Івано-Франківської області. Виїхали з В. Соколом туди о 10-й годині ранку автобусом «Івано-Франківськ — Гута».

У Гуті зійшли ми з В. Соколом на початку (північному) села, почали, як звичайно, розпитувати людей про кращих носіїв фольклору та можливих інформаторів для опрацювання мікротопонімічного опису села.

Після того В. Сокол пішов у Верхній Кінець села, а я залишився в Нижньому. Загалом цього дня мені вдалося записати понад 40 пісень, а В. Соколу — 20.

О 9 год. 15 хв. сіли в автобус, поїхали до Старої Гути, а звідси тим же транспортом повернулись через Пороги до Яблуньки.

5 серпня 1984 р. Весь день з В. Соколом працювали у Яблуньці.

Потім фотографував жінок, від яких В. Сокол записував усну народну творчість. Всього цього дня мені вдалося записати 31 пісню, а В. Соколу — 40.

ISSN 1028-5091. Серія філологічна. № 4 (118), 2014

З дружиною та дітьми. 1983

У Каневі з дружиною та сестрою. 1984

6 серпня 1984 р. В. Сокол сьогодні записав у Яблуньці понад 20 пісень.

7 серпня 1984 р. Від 8-ї години ранку до 9-ї В. Сокол повторно записував кілька пісень, які попереднього дня випадково стер на магнітофонній стрічці. О 9-й годині принагідною автомашиною доїхали до Солотвина. Там розшукали директора місцевого краєзнавчого музею і подивились матеріали, присвячені А. Могильницькому та М. Яцківу.

Принагідною автомашиною з Солотвина приїхали в село Марнову, а звідси автобусом до Маняви. Почали оглядати Скит Манявський [...]. Потім з В. Соколом пішли до Блаженного Камня, оглянули експозицію історико-культурного заповідника. Я

Василь Сокіл з випускниками та педагогами Ялинкуватської восьмирічної школи. 1980-ті рр.

Серед колег-етнографів (зліва направо): Оксана Сапеляк, Мирослав Мороз, Галина Стельмашук, Стефанія Гвоздевич, Зоя Росінська, Василь Сокіл, Зоряна Болтарович. 1990-ті рр.

зробив кільканадцять фотографій Скиту та стенда, присвяченого тим діячам культури, які писали про нього (І. Франкові, І. Вагилевичеві, А. Могильницькому, Целевичеві, В. Грабовецькому, Феданкові)» [67, с. 53—54].

Можна з впевненістю констатувати, що В. Сокіл пройшов фаховий курс науковця у солідній школі Григорія Дем'яна, головними засадами якої були ретельне обстеження народознавчої традиції певного регіону, всеохоплюваність частин населеного пункту та ґрунтовне представлення усіх жанрів усної словесності із залученням респондентів різних вікових категорій.

Деякі зразки з ранніх записів В. Сокола за 1980-і роки були надруковані у збірці «З гір Карпатських»: («Ой попід гай зелененький», «Ой дала ня мати та й за ліс, за тростину», «Ой поїхав Іваненько на тяжку войночку», «Ой поїхав козак на

круту гору», «Ой мала вдова дрібнії діти») [27, с. 80—81, 129, 137, 194—195, 210—212]. Переказ «Як опришки припинили бійку» увійшов до збірника «Ходили опришки» [66, с. 97]. Пастуші обрядові пісні з с. Ялинкувате опублікувала О. Чебанюк у збірнику «Календарно-обрядові пісні» [30, с. 136]. Низка народних творів потрапила до видання «Весільні пісні» в упорядкуванні М.І. Шубравської («Болят кухарку ноги», «Неслава, кухарко, неслава», «А гусяк тонийкий, а й тонийкий смичок») [19, с. 257, 367]. Кілька текстів у записах В. Сокола увійшло до збірника «Пісні родинного життя» — «Дала ня моя мамка за гори бивати», «Горе ж моє, горе, нещаслива доле» [41, с. 166, 293]. Окремі уснопоетичні твори фольклорист публікував на сторінках місцевої преси, здебільшого топонімічні перекази та легенди, а також добірки прислів'їв і приказок, коломийок тощо.

З чималим надбанням у науковій царині В. Сокіл 15 листопада 1986 року став аспірантом Львівського відділення ІМФЕ ім. М.Т. Рильського (від 5 лютого 1992 р. — Інститут народознавства НАН України) зі спеціальності «фольклористика», успішно склав кандидатські іспити, підготував і захистив 1990 року у Мінську дисертацію «Топонімічні легенди і перекази українців Карпат» [60], яка була підсумком його тривалого практичного й теоретичного дослідження фольклору українців Карпат. У ній узагальнюються спостереження в ділянці відтворення дійсності в досліджуваних жанрах. Широту тематики й проблематики, поетичної системи, що склали основу дисертації, високо оцінили доктор філологічних наук Степан Мишанич (Київ) та кандидат філологічних наук Володимир Касько (Мінськ).

Ще працюючи над джерельною базою для дисертації, В. Сокіл пройшов у червні-липні 1987 року маршрутом Львівщини та Закарпаття. У Львівській області він записував у Дрогобицькому (Новий Кропивник), Сколівському (Урич, Корчин, Сколе), Турківському (Ластівка, Верхнє Гусине, Либохора, Ясениця, Вовче) районах; на Закарпатті у Воловецькому (Нижні Ворота, Буковець), Великоберезнянському (Чорноголова) та Перечинському (Турички, Тур'я Ремети) [8]. Об'єктом його фіксації стала в основному топонімічна проза, більше двадцяти зразків з якої опубліковано згодом у збірці «Писана керниця» («Чорноголова», «Довбушева студня», «Цокан»

тощо) [40, с. 60—61, 98, 129]. Посилено згромаджував фольклорист польовий матеріал і в 1988 році, взявши участь з 21 травня по 5 червня в експедиції по Івано-Франківщині та Чернівецькій області. В Івано-Франківській області він фіксував народну прозу в Долинському (Лолін, Поляниця), Богородчанському (Манява), в Косівському (Прокурава, Річка) районах; у Чернівецькій області в Путильському (Дихтинець, Сергії, Підзахаричі) та Вижницькому (Виженка) районах [4]. Значна частина з тих записів потрапила до «Писаної керниці («Бісків», «Писаний камінь», «Голови» [40, с. 35, 61, 135].

Прихід В. Сокола на наукову роботу до Львівського відділення ІМФЕ ім. М.Т. Рильського АН УРСР, результативна пошукова діяльність дала повну підставу Г. Дем'яну вважати його одним із фундаторів нового фольклористичного центру [23, с. 38—42]. Саме таким сьогодні став відділ фольклористики Інституту народознавства НАН України, який він очолює з листопада 2001 року.

Після захисту кандидатської дисертації В. Сокол розширює географію теренових досліджень, тепер у крайній західній частині Українських Карпат. Так, з 11 по 20 червня 1991 року він обстежував народну традицію с. Явори Турківського району, Спас, Тершів, Ріп'яну Старосамбірського району Львівської області; Розтоцьку Пастіль, Смерекову, Великоберезнянського району, Новоселицю, Зарічєво Перечинського району Закарпатської області. Традиційно його цікавили топонімічні легенди та перекази (про походження Ликицар, Смерекової, Ріп'яної), а також різножанрові пісні, в тому числі стрілецькі та повстанські. Варто наголосити, що у Розтоцькій Пастелі В. Сокол записав цикл колядок і шедрівок («Коли ясна зізда з неба засвітила», «Ой зрунай, Боже, гори й долини», «А де ты ідеш, та й пане Янку» та ін.) [5].

Як член відділу фольклористики В. Сокол брав участь у складі українсько-білоруської експедиції (5 липня — 6 серпня 1991 року), під час якої вивчав стан етнокультурної традиції українців — переселенців на Зеленому Клині (Далекий Схід, Росія). Цей тереновий масив він обстежував з іншими учасниками експедиції, серед яких були доктор філологічних наук, провідний учений ІМФЕ НАН України ім. М. Рильського Степан Мишанич з дружиною Мотрею Мишанич (Київ), кандидат філологічних

Три криниці Б. Хмельницького у Суботові на Черкащині. 1994

Чорнобильська експедиція (В. Сокол другий справа). Малин, 1996

наук, старший науковий співробітник тієї ж установи Галина Довженок, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту народознавства НАН України Григорій Дем'ян. Кожен з учасників мав власний маршрут, який не дублював ні населених пунктів, ні інформаторів. Там йому вдалося виявити майже всі жанрово-тематичні групи народної пісенності. З тієї мандрівки Г. Дем'ян залишив ґрунтовний щоденник з ретельною фіксацією умов побуту, взаємостосунків членів експедиції з респондентами, ставлення до роботи, статистики записів усної народної словесності тощо [22, с. 291—317]. Наприклад, запис за 3 серпня 1991 року: «Ввечері застав у готелі В. Сокола, що повернувся із села Спас. Там він одну ніч ночував у наших спецпереселенців з Галичини, записав близько сорока пісень від них. Ці люди дуже цікавляться сучасними подіями на Україні, одержують звідти незалежні газети. Зрозуміло, що й В. Сокола розпитували якнайбільше. Так за розмовами просиділи до 4-ї години ночі. При-

Під час Чорнобильської експедиції, 1996

Чорнобильська експедиція, 1996. Під час сеансу

їхав утомлений, але задоволений. Між співачками натрапив на жінку Войцехович із Конюхова Стрийського району. Це родичка Омеляни Войцехович з того ж району» [22, с. 312].

Двічі здійснив В. Сокіл фольклористичне обстеження Волині — доволі цікавого історико-географічного регіону в північно-західній частині України. Там він уперше брав участь в експедиції впродовж 17—25 червня 1993 року. Географія його записів містить такі населені пункти: 1) Заставне Іванічівського району Волинської області; 2) Печихвости та Пустомити Горохівського району Волинської області; 3) Острів та Пляшева Радивилівського району Рівненської області; 4) Барилів, Немилів,

Нивиці, Цеблів Сокальського району Львівської області. Фольклорист цілеспрямовано фіксував на магнітну стрічку історичні перекази, які йому частково вдалося вже опублікувати. Деякі стосувалися княжих часів («Заснування Львова») [29, с. 52], у частині з них йшлося про боротьбу українців проти монголо-татар і турків («Чорний шлях», «Оглядів», «Як господиня втопила татарку», «Турина») [29, с. 66, 90, 95, 103]. Дуже пильно проводив В. Сокіл польові дослідження місць, пов'язаних з Берестецькою битвою 1651 року, — надзвичайно важкої і трагічної для козаків під проводом Богдана Хмельницького. Про ту сторінку нашої історії народна традиція зберегла чимало переказів («Церква на «Козацьких могилах» у Берестечку», «Бій під Берестечком та загибель козака Нечая», «Чули і голос козацький і коні іржали») [29, с. 130—131]. Однак більшість записів з тієї експедиції перебуває в рукописах [2].

Панорамніша картина постає з другої волинської експедиції, проведеної 10—20 липня 1994 року. Тут вельми представницькими виявилися досліджувані села. Так, у Рівненській області охоплено з Радивилівського району с. Сестрятин, Дубини; з Дубнівського району — Студянку, Шепетин, Семидуби, Грядки; із Здолбунівського району — Нову Мощаницю, Коршів, Гільчу. Хмельницька область репрезентована зі Славутського району Стриганими, Голиками, з Білогірського району Загреблею; з Ізяславського району Двірцем, Мислятином. На Тернопільщині обстежено в Кременецькому районі — Великі Березці, в Шумському — Обич. Щодо зібраного матеріалу, то він досить різноманітний як за жанрами, так і за тематикою. В полі зору фольклориста і надалі була історична тематика: княжа доба («Смерть князя Олега», «Помста княгині Ольги») [29, с. 19, 26—27], татарські й турецькі напади й спустошення українських земель, господарських і культових споруд («Татарський напад на церкву», «Як Мати Божа захистила Почаїв» та інші. Дослідник фіксував народний погляд і на новітню історію. Цікаві перекази про визначного українського діяча, воєначальника, гетьмана України (1918) Павла Скоропадського [3, арк. 8—10], а також про одного з провідників української національної революції 1917 року Симона Петлюру [3, арк. 11—12, 33].

Під час волинської експедиції В. Сокіл фіксував і народні пісні, зокрема козацькі («Ой сів пугач на

могили» («Під містечком Берестечком»), про Нечая («Там у Бродах на ставочку туман налягає»), стрілецькі («У траві між осокою» [3, арк. 171—174]), повстанські («Ой пустіте, хай гляну я, гляну», «Попід лісом, темним гаєм» [3, арк. 171—179]). Є у записах чимало обрядових пісень — колядок, щедривок, купальських, обжинкових.

25—26 березня 1995 року В. Сокол відвідав з фольклористичною метою Чернігівщину, побувавши у с. Дігтярі Срібнянського району, а також у гетьманській столиці Батурині. Тоді він записав низку переказів про походження назви Дігтярі, урочища «Сотницьке», про Івана Мазепу, Мазепин стовп тощо [7]. Того ж року В. Сокола запросив Опішнянський музей-заповідник (Полтавщина) взяти участь у спільній експедиції Центральною Україною, яка тривала два тижні, починаючи з 12 по 26 червня. Як керівник, він запропонував маршрут чотирма областями — Полтавською, Кіровоградською, Київською та Черкаською. Акцент був поставлений на дослідженні видатних історичних місць. Фольклорист уперше представив науковій громадськості перекази про літописне містечко Родень (с. Пекарі Канівського району Черкаської області). Чільне місце з-поміж фольклорних матеріалів займають ті, що стосуються гетьмана України Богдана Хмельницького. Йдеться про перекази, пов'язані з Богдановою горою в Чигирині, найменуванням Суботова, походженням імені та прізвища Хмельницького, місцем поховання гетьмана України тощо [47, с. 336—339]. Другий блок джерел стосується трагічної сторінки нашої історії — голодомору 1932—1933 років. По суті, В. Сокол започаткував збір усної народної словесності цієї тематики під час зазначеної експедиції. Як результат — записані сотні оповідань та переказів, з яких опублікував 59 текстів, зафіксованих 1995 року [див.: 63, с. 196].

В. Сокол — учасник трьох Чорнобильських експедицій. Так, з 11 по 23 липня 1996 року йому довелося працювати в селах Житомирщини, які перебували в зоні радіоактивного забруднення: Рубежівка, Межиліски, Базар (Народицький район), Каленське, Обіходи, Корма (Коростенський район), Недашки, Любовичі (Малинський район), Макалєвичі (Радомишльський район). Він звернув увагу на перекази княжих часів, про боротьбу українців проти монголо-татарського і турецького поневолення

Василь Сокол, Григорій Дем'ян, Ганна Сокол у Київському національному ун-ті ім. Т. Шевченка. 1996

Під час запису колядницького гурту у Волосянці. 1997

ня. Вперше зафіксовано народні оповідання і перекази про Базарську трагедію 1919 року, а також продовжив записувати прозу про голодомор 1932—1933 років [61, с. 241—248]. Крім того, фольклорист виявив у цій місцевості значний пісенний матеріал — веснянки, петрівчані, купальські, хрестинні та весільні пісні, чимало зразків побутового змісту [15].

7—25 липня 1998 та 1999 років об'єктом обсервації стала усна словесність поліщуків-переселенців із Чорнобильської зони. В. Сокол поновив фіксацію народної прози голодоморної тематики, яка загалом у трьох експедиціях сягнула близько півтисячі зразків, з неї опубліковано 123 тексти [див.: 63, с. 196]. Нова тема двох останніх експедицій — розповіді про переселення під час Чорнобильської трагедії до Баршівського, Васильківського, Макарівського та Переяслав-Хмельницького районів Київської області з Чорнобильського та Поліського районів. Паралельно записував фольклорист і різножанровий народнопісенний матеріал як обрядового, так і не-

Чорнобильська експедиція до переселенців. Василь Сокіл з дочкою Галиною (у першому ряді). 1998

З батьками, сестрою, дружиною та дітьми. Волосянка, 1999

обрядового плану [14]. Зазначимо, що в цих двох експедиціях брала участь і дочка В. Сокола Галина, яка на той час була студенткою Львівського національного університету ім. І. Франка, і теж зафіксувала цікаві фольклорні матеріали.

Спеціальне дослідження фольклорної традиції, пов'язаної з кошовим отаманом Запорозької Січі Іваном Сірком, здійснив В. Сокіл з 5 по 12 липня 2000 року спільно з Малою академією наук Дніпропетровської області. Він відвідав Чортомлицьку Січ неподалік села Капулівки Нікопольського району, яка стала справжнім козацьким форпостом, де запорожці свого часу міцно охороняли українські землі від кримських татар. З нею пов'язується майже все життя І. Сірка. Саме тут кошовий отаман і був похований. Про нього побувало чимало переказів, які фіксували Я. Новицький та Д. Яворницький. В. Сокіл зробив сучасний зріз фольклорної традиції, що потверджує її тяглість [48, с. 1184—1186].

І надалі учений активно досліджує народну прозу та пісенний фольклор. Він — автор півтора десятка книжкових видань, понад сотні наукових статей, записав 5 тисяч народних пісень, сотні легенд, переказів і народних оповідань, 8 тисяч зразків малих фольклорних жанрів (здебільшого коломийок, прислів'їв та приказок). З 1990-х років фольклорист систематично публікує книжкові видання.

Значної ваги науковець надає спадщині попередників. У зв'язку з цим перевидав «репресований» збірник Михайла Возняка «Українські перекази» [62, 111 + VII с.], що вперше був опублікований 1944 року у Кракові. Репринтне видання В. Сокіл доповнив післямовою «Історична пам'ять народу», в якій, крім короткої біографічної довідки про М. Возняка, проаналізував сюжетно-тематичний склад текстів і визначив жанрову атрибуцію творів з погляду сучасної фольклористики.

Дослідник виявляє значну турботу про збереження усної народної словесності як неоціненного надбання української культури. Низку фольклорних видань у власному впорядкуванні В. Сокіл розпочав збірником «Писана керниця» [40], наукову вартість якого підсилює ґрунтовна вступна стаття «Топонімічна проза: жанрова й сюжетно-тематична специфіка» та фахові примітки із детальним зазначенням паспортизації до кожного тексту (їх налічується 281). Заслужують на увагу покажчики збирачів, оповідачів, топонімів, словник діалектизмів. Особливий інтерес викликає покажчик сюжетотворчих мотивів. Фольклорний збірник «Писана керниця» з його солідним науковим апаратом належить до видань, виконаних у руслі кращих традицій української науки. До нього включений карпатський матеріал з друкованих, архівних джерел різних записувачів та власних записів. «Писана керниця» містить автентичні тексти без будь-яких втручань, що дало підставу київській дослідниці народної прози О. Брициній підкреслити «максимальне збереження зафіксованих збирачами діалектних рис» [17, с. 132]. Уснопоетичний матеріал охоплює легенди та перекази бойків, гуцулів, лемків про оселі, гідронімічні об'єкти, урочища. «Так скрупульозно й дбайливо вишукувати по зернині народні перлини міг лише той, хто безмежно закоханий у свій край, свій народ, свою мову, культуру та історію» [68], — відгукнулися країни про цю книжку.

Характерно, що В. Сокіл намагається працювати у тих ділянках, які малорозроблені, а то й зовсім лежать цілиною. Своїми науковими статтями, монографіями, збірниками вчений переконливо довів вагомність фольклористичної праці на зламі другого й третього тисячоліть. Він раціонально використовує ті сприятливі умови для розвитку національної науки, які склалися після відновлення незалежності України. Важливою справою професійної діяльності В. Сокола стала його монографія «Народні легенди та перекази українців Карпат» [52]. Це узагальнююче дослідження неказкової прози з Карпатського регіону розв'язує насамперед теоретичні проблеми щодо диференціації жанрів легенд і переказів та усної народної прози взагалі. Дослідники народної прози відзначили досить струнку класифікацію, яку подав автор монографії [17, с. 130]. Легенду, переказ, билицю та оповідання він запропонував розрізняти за ознаками основного змісту, персонажів, часу та епічної дистанції оповідача; сюжетний фонд проаналізував за тематичними циклами, виділив та простежив домінуючі мотиви.

Автор увів у науковий обіг і розглянув надзвичайно велику кількість карпатських легенд і переказів, істотне місце серед яких, за його спостереженнями, займають етіологічні, біблійно-героїчні та агіографічні. Тому в низці питань дослідник, як відзначила О. Бріцина, виявився «першопрохідцем на національному ґрунті» [17, с. 130]. Йдеться і про залучені до монографії перекази про січових стрільців, воїнів УГА, січовиків Карпатської України, вояків УПА. Це проблеми, які з ідеологічних причин до того часу не студіювалися у фольклористиці, а вони розкривають один з важливих аспектів національної історії та народної свідомості.

В. Сокіл застосував найбільш раціональну методику дослідження, а також самостійного наукового синтезування «сирого» і до того часу не відомого науці матеріалу. Монографія ґрунтується на розгляді широкого джерельного матеріалу, вперше в українській науці осмисленого «під новим кутом зору і через це становить винятковий інтерес» [17, с. 132]. До того ж, «Народні легенди та перекази українців Карпат» — вагомий унесок українських фольклористів у роботу Міжнародної комісії, що займається вивченням традиційно-побутової культури населення Карпато-Балканського регіону (МКККБ). Запропонована

Чернівціщина. Під час запису. 2002

тема входить також у коло проблем Міжнародного товариства з вивчення народних оповідань (МТВНО), метою якого є каталогізація сюжетів легенд і переказів. Проаналізований матеріал корисний для підготовки вкрай необхідного національного каталогу сюжетів і мотивів зазначених жанрів усної словесності. Наукові проблеми, порушені у монографії В. Сокола, джерельні матеріали не раз привертати увагу інших дослідників, на них, зокрема, покликаються науковці авторитетного видання етнолінгвістичного словника «Славянские древности» [16, с. 680].

У другій половині 1990-х — на початку 2000-х років виходить низка антологій В. Сокола: «Фольклорні матеріали з отчого краю» (у співавторстві з Г. Сокіл) — усна словесність з трьох бойківських сіл Волосянки, Верхньої Рожанки та Ялинкуватого [64]. Тут поміщено різножанрові тексти, серед яких особливу увагу привертють календарно-обрядові пісні зимового циклу — колядки і щедрівки, родинно-обрядові: автентичне бойківське весілля з Ялинкуватого та низка текстів народних голосінь. Серед необрядових — добротна добірка балад, пісні періоду ОУН—УПА, Карпатської України, тюремної тематики, малі фольклорні жанри — коломийки, прислів'я, приказки та загадки. Прикметно, що В. Сокіл записав у с. Ялинкувате ще 1982 року пісню «Тиха вода по піщині», що є варіантом актуальної сьогодні «Пливе кача по Тисині» — пісні-реквієму Майдану і Революції гідності. У бойківському варіанті початок її такий:

*Тиха вода по піщині,
Мамко моя, не лай мені.
Залаєш ми в злу годину,
Сам не знаю, де погину* [64, с. 400].

Після захисту докторату Сидора Кіраля (зліва направо): Ганна Сокіл, Стефанія Гвоздевич, Сидір Кіраль, Микола Ільницький, Григорій Дем'ян, Василь Сокіл. 2003

Серед колег відділу фольклористики: (сидить) Григорій Дем'ян, (стоять) Євген Луньо і Василь Сокіл. 2004

Урочиста академія з нагоди 50-ліття В. Сокола. Вітання від Григорія Дем'яна. 2004

До слова, однією з перших звернула увагу на текст цієї пісні у збірнику відома київська дослідниця Наталя Кляшторна й опублікувала її на Інтернет-сторінці «Бойкосвіт».

Нагромаджений матеріал під час експедиції 1991 року на Зелений Клин дослідник опублікував у книзі «Народні пісні українців Зеленого Клину» [39], в якій представив фольклорну традицію та стан національно-культурного життя українців Приморського, Хабаровського країв та Амурської області. З'ясовуючи деякі питання з історії заселення цих теренів, автор розмірковує над проблемою значення і місця пісенності в системі духовної культури українців-переселенців, її перспективою. Він аналізує жанри, тематику народної творчості, репертуар носіїв фольклору. Матеріал упорядкований за жанрово-тематичним принципом: обрядова лірика — календарно-обрядові та родинно-обрядові пісні. Кожен з цих розділів складається з окремих жанрово-тематичних груп.

Рецензенти підкреслили надзвичайну сумлінність і фаховість упорядника, який подав солідний науковий апарат, що включає не лише вступну статтю, тексти, відомості про інформаторів, а й поширені коментарі з вказівками на варіанти текстів, словник мало-розумілих слів, різноманітні покажчики, серед них мотивний німецькою мовою. «Значимість рецензованого збірника полягає передусім у тому, — зазначив В. Івашків, — що тут представлено автентичний фольклорний матеріал без будь-яких мовно-стилістичних чи змістових втручань, що дозволило колоритно відтворити реальну етнокультурну картину життя тамтешніх українців, яку доповнюють характеристичні світліни цікавих моментів їхнього побуту та самих інформаторів» [28, с. 1203].

«Як виник світ: легенди, колядки, балади» [69] — чергова збірка фольклорних текстів, у яких втілено народний погляд на світотворчий процес — землю, сонце, місяць, зорі, явища природи, надприродні істоти, людей, предмети культури, рослини, тварини тощо. Джерельною базою для цього видання послужили матеріали з «Велесової книги», уснопоетичних публікацій П. Куліша, П. Чубинського, М. Драгоманова, В. Гнатюка, А. Іоаніді, власні записи. Враховуючи читацьку аудиторію, особливо школярів, які намагаються збагнути причини виникнення довілля, упорядник подав літературно опрацьовані тексти. Це чи не єдине видання такого плану у науковій практиці фольклориста.

Абсолютно новим, цікавим та оригінальним є збірник В. Сокола «Українці про голод 1932—1933»

[63]. Про страхітливий голодомор 1932—1933 років в Україні заговорили вголос лише в останніх десять-п'ятнадцять років, а до того часу на цю тему було накладене табу. Уже з'явилася низка праць історичного плану, найбільше — публіцистичних. Серйозні дослідження, які б ґрунтувалися на достовірних цифрах, фактах ще попереду. Власне такі надзвичайно цінні дані з фольклорної документалістики представив у своєму збірнику В. Сокол. Подібної праці в українській народознавчій науці на той час не було, тому не випадково за цю роботу взявся фахівець, який тривалий час вивчав усну прозу. Тексти фольклорист зафіксував упродовж 1995—2000 років у тринадцяти центральних-східних, північних та південних областях України. Запропонована тематична класифікація матеріалу за рубрикаціями: «Колективізація», «Напади. Пограбування. Руйнування», «Рятування». «Вживання людей», безперечно, допомагає краще виписати події, пов'язані з колективізацією та її наслідками — пограбуваннями, руйнуваннями, масовим вимиранням людей.

Неперевершене значення має те, що дослідник обстежив особисто різні регіони України, зібрав неспростовні свідчення жертв і очевидців етноциду та подав їх у власних записах. Цей збірник В. Сокола помітно вирізняється на фоні тих видань, які нерідко публікуються чи перепубліковуються з інших джерел і часто-густо «грішать» своєю нефаховістю.

Наукову вартість книги посилюють покажчики. В. Сокол у всіх своїх виданнях пропонує читачам важливий «Покажчик основних мотивів», який уводить у сюжетне коло творів, що публікуються. А тут цей покажчик перекладений трьома європейськими мовами — англійською, німецькою та французькою. Таким чином, світ дізнається про українську трагедію. Праця В. Сокола подає усі ці справи з достеменною точністю, предметно та фахово. Вихід її у світ 2003 року був приурочений 70-річчю з часу трагічної події. Своєю книгою дослідник істотно збагатив національну літературу про найбільший злочин російського окупаційного режиму, свідомо організований кремлівськими шовіністами.

Прикладом наполегливої наукової праці фольклориста є книга «Народні пісні з батьківщини Івана Франка» [37]. Зібрання містить не лише кращі зразки, що були опубліковані раніше, а й записи, проведені учасниками експедиції 1983 року, в якій, окрім

На Помаранчевій революції. Київ, 2004

Подільська експедиція у Кам'янці-Подільському (зліва направо): Василь Сокол, Олена Костик, Надія Пастух, Віталій Козловський. 2006

Василя Сокола, результативно працювали також Г. Дем'ян та Г. Сокол. До того ж, упорядник книжки у серпні 1995 року спеціально виїжджав до села Івана Франка, щоби записати стрілецькі, повстанські та інші національно-патріотичні пісні, яких у період російсько-більшовицького колоніального поневолення збирати було неможливо.

В. Сокол увів записи Івана Франка, його сина Петра, письменника і записувача народних пісень Михайла Павлика, композитора і народознавця Філарета Колесси, музикознавця Зеновії Штундер та згаданих вище фольклористів. Збірник складається переважно із пісень села Нагуєвичі. Часто їх доповнюють зразки, записані в сусідніх Урожі та Ясениці Сільній того ж Дрогобицького району на Львівщині. Вдалим завершенням основної частини видання є фольклоризовані пісні на слова Івана Франка. Українська національна наука і культура, як наголосив Г. Дем'ян, одержала вагоме, старан-

На міжнародній науковій конференції в ІМФЕ НАН України ім. М. Рильського. Київ, 2006

Серед фольклористів (зліва направо): Жанна Янковська, Ганна Сокіл, Йосип Федас, Василь Сокіл, Олеся Шутак, Валентина Федас. Львів, 2007

но підготовлене, кваліфіковано систематизоване й проаналізоване зібрання народних пісень, під спів яких, чи, принаймні, значної частини з них, формувалася особистість геніального українського письменника, вченого Івана Франка. Водночас це видання стало також оригінальним надбанням франкознавства [24, с. 286].

Високо оцінив «Народні пісні з батьківщини Івана Франка» відомий франкознавець Зенон Гузар, який, зокрема, підкреслив: «Про непересічну фаховість праці Василя Сокола свідчить те, що він у багатьох випадках розкриває життя тієї чи іншої пісні в діахронному плані, зіставляючи запис зі своїм власним, сучасним.

Важко переоцінити вагу такого збірника. Наша гуманістика збагатилася працею фольклористичного (в якій засвідчено стан народнопісенної культури і в наш час), франкознавчого і національно-патріотичного.

Рецензований збірник — прекрасне поєднання академізму з національною ідеєю» [20].

Франкознавчу тематику В. Сокіл продовжив, студіюючи фольклорну прозу, яку зафіксував письменник. Незважаючи на чималу кількість дослідників Франкової наукової спадщини, цей пласт залишався розпорошеним у різних, на сьогодні вже рідкісних виданнях. Уперше в українській фольклористиці В. Сокіл зібрав та опублікував окремою книжкою — «Народна проза у записах Івана Франка» [36] і приурочив 150-літтю від дня його народження. До неї ввійшли казки, легенди, перекази, демонологічні оповідання, анекдоти. Видання додає важливий штрих до збирацької діяльності письменника і яскраво підкреслює, що І. Франко був добре обізнаний з оповідною традицією українців, закарбував її у своїй феноменальній пам'яті та передав у спадок наступним поколінням.

До 750-річчя заснування Львова В. Сокіл подарував шанувальникам української культури ошатну антологію [33]. «Збірник «Львів в українському фольклорі», — анонсували рецензенти П. Ляшкевич та О. Стоколос-Ворончук, — теж підготовлено і видано на зразковому рівні наукового академізму. Структурований він за жанрово-тематичним принципом: розділи «Усні джерела. Народна проза», «Обрядові пісні», «Необрядові пісні», «Родинно-побутові пісні», «Соціально-побутові», «Пісні національно-визвольних змагань», а в межах кожного розділу матеріали згруповано за тематичними ознаками. Наприклад, останній має підрозділи: «Стрілецькі пісні», «Пісні ОУН—УПА», «Тюремні пісні». Зважаючи на ювілейний статус видання, автор-упорядник на початку книги доцільно помістив історичні документальні матеріали з «Галицько-Волинського літопису» та «Хроніки Львова» В. Зиморовича, в яких зафіксовано першу згадку про місто, далі ліквідацію князем Львом Даниловичем, за наказом монгольського полководця Бурундая, оборонно-фортечних укріплень у Львові та подальше їх відновлення». І, резюмуючи оцінювачі збірника, що в ньому домінує «мотив тяжіння, тобто притягального міфу — образ Львова найбільш сильний і творчо спонукальний у фольклорі» [32, с. 204].

Наукові зацікавлення В. Сокола постійно виходять на ширші обрії — предметом і об'єктом його дослідження стає уснопоетичний матеріал з теренів

усієї України. Від студіювання карпатських легенд і переказів він переходить до вивчення народної прози, пов'язаної із загальноукраїнською історією. Перекази про княжу та козацько-гетьманську державу, про соціально-визвольні рухи XVII—XIX ст. фольклорист опублікував у збірнику «Історичні перекази українців» [29], що налічує 405 текстів, 105 з яких він увів у науковий обіг уперше. Матеріал записаний у різних місцевостях етнічної території України. Тут подано зразки українських історичних переказів від найдавніших часів до кінця XIX ст. В основі збірника — тематична класифікація за хронологією. Фольклорні взірці відтворюють події історичних періодів: княжого, козацько-гетьманського, гайдамацького, опришківського. Особливу цінність становлять перекази про князя Ігоря, княгиню Ольгу («Як Вольга підпала місто», «Загибель князя Ігоря та помста княгині Ольги»); про походження міст, гір, рік («Відки пішла назва Київ», «Гора Київовець», «Річка Либідь»; «Переяслав»), про козаків, походження запорожців, їхній вигляд, характерність; про могили, скелі та урочища, про Б. Хмельницького, І. Сірка, Семена Палія, І. Мазепу та ін. Рубрика переказів про соціальні та національно-визвольні рухи XVII—XIX ст. наповнена текстами про гайдамаків, про Устима Кармелюка, про опришків. За рецензіями, «книга має велике наукове і державотворче значення» [35, с. 121; 42]. Звернення автора до героїчного чину народу нині надзвичайно актуальне, оскільки наш час потребує саме героїства, героїчного духу, бо боротьба за Україну та її незалежність триває.

На основі усних джерел дослідник прагне з'ясувати роль і місце видатних осіб в історичному процесі, збагнути глибинну суть проблеми. У цьому плані новим вагомим кроком національної фольклористики стала монографія «Українські історико-героїчні перекази: структурно-семантичний та поетичний аспекти» [59]. Запропонована праця — це, за словами Г. Дем'яна, «десятий скарб» фольклориста [21]. У ній висвітлюється історія України з погляду народу від найдавніших часів до початку XX ст. Ґрунтовне, багато в чому новаторське дослідження українського історико-героїчного епосу розкриває картину еволюції народних переказів.

В. Сокіл зробив значний внесок у створення цілісної картини української національної культури як уза-

Під час святкування 600 -річчя м. Сколе (зліва направо): Іван Головацький, Григорій Дем'ян, Ганна Сокіл, Василь Сокіл

Василь Сокіл з професором Ігорем Мацієвським з Санкт-Петербурга. Луцьк, «Берегиня, 2007»

гальнених зусиль народу, його засягів у світовому розумінні і спеціально в художньому осмисленні. Дослідження «Українські історико-героїчні перекази: структурно-семантичний та поетичний аспекти» — перша спроба в українській фольклористиці простудіювати генезу, структуру й поетику історико-героїчних переказів українців і вивести результати обстежуваних текстів на новий концептуальний рівень.

Аналізуючи різні концепції, В. Сокіл не просто сприймає без застережень будь-які класифікації, а розмірковує над ними, вступаючи в наукову дискусію з відомими дослідниками, задається окремими питаннями: куди, скажімо, згідно з Будапештською версією, віднести переказ про заснування Києва трьома братами — до локальних (Sagen um Lokaltäten) чи ранньоісторичних («Frühgeschichtliches»). Його цікавлять питання, чи існують у чистому вигляді народні оповідні твори тільки стосовно місцевостей чи соціального ладу, оскільки, на погляд до-

Василь Сокіл і академік Ганна Скрипник. Рушник від Інституту народознавства у дарунок колегам з ІМФЕ з нагоди ювілею. Київ, 2008

На фольклористичних читаннях, присвячених професорові Л. Дунаєвській. Київ, 2010

слідника, вони стосуються водночас й історичних осіб. Зважаючи на всі ці нюанси, фольклорист скрупульозно поставився до вибору об'єктивних критеріїв для систематизації, надто ж способів аналізу матеріалу. Концептуально осмисливши жанр як формозмістову цілість, В. Сокіл представив свою працю на основі сучасних методів дослідження. Текстологічна фольклорна інтерпретація перебуває у центрі уваги дослідника, хоча й притягаються дані суміжних дисциплін — історії, лінгвістики, інших наук.

Послідовно спираючись на методологічну базу класичної фольклористики (М. Костомарова, М. Драгоманова, І. Франка та ін.), В. Сокіл простежив фольклорну традицію, що зберегла відомості про видатних осіб, які жили і діяли на різних теренах України від княжих часів до ХХ ст. Поділяючи міркування попередників, дослідник наголосив,

що історичні перекази віддзеркалюють загальнонаціональні інтереси цілого «народного організму» (М. Костомаров), які варто вивчати не тільки за збереженими писемними пам'ятками, але й за способами відношення до явищ свого життя, інакше — погляд народу на своє власне життя» [59, с. 113].

Актуальність дослідження В. Сокола ще й у тому, що в ньому з'ясовуються важливі теоретичні питання, пов'язані з поетикою жанру. Істотна увага приділена функціональній природі жанру, зокрема ролі вимислу та його впливу на жанр, значення простору й часу. Докладно розглядається жанрова своєрідність естетичної категорії героїчного в історичних переказах, звернено увагу на систему художніх засобів.

Захопившись козацькою тематикою, В. Сокіл не міг оминати однієї з найтрагічніших подій в Україні — знищення Запорозької Січі. З цією метою він зібрав та упорядкував збірник «Джерела про зруйнування Запорозької Січі» [26], приурочивши його 230-річчю з часу події. До книжки ввійшли писемні та усні джерела. Перші представляють різні розпорядження, грамоти, листи, які містять інформацію про підготовку та знищення козацьких вольностей. Усні матеріали розкривають етнопогляд на цю трагедію. У народних піснях і прозі показано нещадну боротьбу цариці із запорожцями, лейтмотивом якої є слова від імені цариці: «Не на тее, миле братте, я Січ руйнувала, Ой щоб я вам ваші землі, клейноди вертала». Це відповідає духові царських задумів, які, до речі, відновлюються в сучасний період. «Зруйнували Запорожжя — Буде колись треба!» — йдеться в одній з пісень [26, с. 64]. Недаремно книжка В. Сокола викликала бурхливе обговорення на сайті-інтернеті, де висловлюються різні, часом протилежні позиції: одні позитивно сприймають опубліковані матеріали, виражають вдячність авторові за книжку, інші називають його «бандерівцем». Зацитуємо уривок одного з дописувачів: «Дякую! Джерела — це завжди корисно. Спасибі за книгу. А напали на неї закомплексовані московським поглядом на історію або ще гірше — яничари [...], чий предки перейшли із «хохлів» у «москалі», не кажучи вже про українців, які просто забули мову предків» [70] і т. д. Головне, що видання В. Сокола не залишило байдужими читачів, заставило думати, розмірковувати, вивчати більше свою історію і звертатися як до писемних, так і до народнопоетичних джерел.

Новим етапом у науковій діяльності фольклориста стало здобуття докторату. 24 лютого 2005 року В. Сокіл підготував і захистив у Київському національному університеті ім. Т. Шевченка дисертацію на тему «Історико-героїчні перекази українців: генеза, структура, поетика», отримавши науковий ступінь доктора філологічних наук зі спеціальності «фольклористика» [43]. Це ґрунтовне фахове дослідження народної прози, в якому висвітлюється історія України з погляду етносу від найдавніших часів до початку ХХ століття. У ньому з'ясовуються важливі теоретичні та практичні питання, пов'язані з досліджуванним жанром. В. Сокіл суттєво поглибив історичні відомості про видатних осіб, які розглядаються, наголосив на питанні кореляції історичного й народнопоетичного, де важливе значення відіграє естетична категорія героїчного. Ця остання реалізується на рівні словотворчого вираження фольклорного мовлення, тропному, синтаксичному та стилістичному. Композиційні й фольклорні елементи мають істотний сенс у досліджуваному жанрі. Схвальні оцінки дисертації дали офіційні опоненти, доктори наук, професори Наталія Шумада (Київ), Наталія Малинська (Київ) та Володимир Буряк (Запоріжжя).

Незважаючи на здобуття високого наукового статусу, В. Сокіл не замикається в рамках кабінетного науковця, а й надалі поглиблено вивчає живу фольклорну традицію. 22—30 червня 2006 року працівники відділу фольклористики Інституту народознавства здійснили експедицію на Поділля у такому складі: В. Сокіл (керівник), О. Кузьменко, Н. Пастух, В. Козловський, О. Костик. Досвідчений фольклорист надавав фахові поради своїм молодшим колегам, до того ж проводив власні записи у Хмельницькій області Кам'янець-Подільського району (Китайгород, Привітне, Сілець), Дунаєвецького району (Сивороги); у Вінницькій області Мурованокуриловецького району (Курашівці), Шаргородського району (Перепільчинці), Барського району (Степанки, Каришків, Митки, Маньківці). Об'єктом його уваги була і фольклорна проза, і пісні, загальна кількість яких склала понад двісті зразків [6]. Щодо перших, то було зафіксовано близько ста текстів голодоморної тематики, у якій ідеться про напади на селян, знищення їхнього майна, рятування від смерті та масове вимирання лю-

На Другому світовому конгресі бойків. Турка, 2010

У родинному колі. 2011

дей («Як організували колгосп», «У труднощах жили», «Західна Україна врятувала», «Смертельна бевка» та ін.). З народнопісенного репертуару — колядки та щедрівки («Що то Боже народження», «Добрий вечір тому, хто є в сім домі», «На ріці на Орданці»), веснянки («Йду кривого танця»), купальські («Ой на Івана Купайлиці») та низку інших різножанрових пісень.

В. Сокіл продовжував активно працювати в науковому плані: друкував статті у фахових журналах, готував до захисту здобувачів наукового ступеня кандидатів наук, керував важливими проектами. Враховуючи його значний доробок, 21 травня 2009 року йому присвоєно вчене звання професора зі спеціальності 10.01.07 — фольклористика. У такий спосіб було офіційно визнано державою його високий рівень кваліфікації у цій галузі.

Дослідник щоразу звертається до витоків уснопоетичних джерел своїх країн. Його приваблюють мудрі й досвідчені респонденти, яких він зустрічав

В. Сокіл серед викладачів Львівського інституту економіки і туризму. 2011

Українські фольклористи : Михайло Чернопиский, Микола Дмитренко, Ярослав Гарасим, Василь Сокіл. 2011

немало на своєму шляху. 2009 року В. Сокіл видав «Народні пісні з голосу Параски Павлюк» [38] — збірник, укладений за матеріалами однієї співачки. Виконавиця пісень належить до неординарних постатей, яскравих носіїв фольклорної традиції. До книжки ввійшли балади, пісні-хроніки, родинно- та соціально-побутова лірика, пісні національно-визвольних змагань. Супроводжується збірник добротним і щирим вступним «Словом про Матусю» Степана Павлюка, академіка НАН України і передмовою В. Сокола «Із народнопісенного репертуару співачки».

Ученого постійно цікавлять актуальні питання української фольклористики. Це яскраво простежується в його розвідках. У статті «Концепція сучасних фольклорних видань» [50, с. 593—597] В. Сокіл порушив проблеми текстологічних засад в едиційній практиці, запропонував конкретні принципи упорядкування фольклорних публікацій: 1) тексти

повинні подаватися з максимальним збереженням місцевої вимови та акцентуації; 2) вказувати на варіанти та паралелі; 3) супроводжуватися різними покажчиками. Таких вимог, вважає науковець, потрібно дотримуватися, «щоб усна словесність у всій своїй різноманітності промовляла до сучасних читачів у теперішньому орфографічному відтворенні, але не в спрощеному діалектному звучанні» [50].

Він глибше студіює своєрідний шлях досягнення дійсності в історико-героїчних переказах («Поетичний світ народної історичної прози») [56, с. 361—380]. «Поетичний лексикон» жанру сприяє розкриттю фольклорної дійсності, зокрема через метафору, епітет, символ, персоніфікацію, паралелізм, гіперболу. Автор дійшов висновку, що вся система художніх засобів підпорядкована ідейно-естетичним запитам жанру і спрямована на возвеличення героя.

В. Сокіл керував блоком фольклористичних статей до «Малої енциклопедії українського народознавства». Сам він представив позиції, пов'язані з теорією фольклору («Жанр фольклорний», «Мотив у фольклорі», «Переказ», «Легенда», «Оповідання фольклорне»), а також про персоналії («Дмитренко Микола», «Дем'ян Григорій», «Дунаєвська Лідія», «Квітка Климент») [34, с. 725—727, 730—731].

Цілісний цикл становлять статті, які розкривають тему голодоморів в Україні. Трагічні події ХХ століття як єдине ціле розглянув В. Сокіл у своїй студії «Голодомори в Україні: три ланки одного історичного ланцюга» [45, с. 91—101]. Ґрунтуючись на документальних писемних та усних джерелах, автор указав на причини та наслідки голодоморів. Основна ідея статті — показати штучність створення тих жахливих подій, метою яких було винищення українського етносу, принаймні національно свідомої його частини, задля втілення Кремлем своїх імперських амбіцій — заволодіння територією.

Термінологічні проблеми, пов'язані з явищем голодоморів в Україні, автор розглядає у статті «Наукова та народна термінологія про голодомори в Україні: постановка проблеми» [53, с. 910—916]. Він з'ясовує функціональні блоки суспільно-політичного характеру (голод, голодомор, голокост, геноцид) та фольклористичного (наратив, оповідання, переказ, меморат, фабулат), висловлює власну позицію щодо цих дискусійних питань.

Цікаві наукові спостереження на прикладі усних народних творів розкрив дослідник у статті «Психологізм наративів про голодомор» [57, с. 468—474], довівши на конкретних фольклорних оповіданнях, переказах, що голодомор найчастіше пов'язується з емоціями смутку, тривоги, страху, відчаю, болю і обмежує свободу людини.

У поетичну тканину наративів В. Сокол заглиблюється у статті «Роль зменшено-пестливих слів у формуванні чуттєво-образної системи голодоморної тематики» [58, с. 257—264], де показує роль демінутивів як одного із засобів вираження експресії. Особливої ваги автор надає емоційним характеристикам назв спорідненості («матуся», «таточко», «діточки», «доця», «синочок»), найменуванню їжі («зернятко», «колосочки», «борошенце», «кусочок хлібця»), що становлять у народному лексиконі, за дослідженнями фольклориста, національну специфіку українського фольклору. Про формування образу (образи-персонажі, образи-речі, зорові, нюхові, дотикові) у фольклорній прозі голодоморної тематики йдеться у статті «Образи наративів про голодомор» [55, с. 1203—1208]. Дослідник акцентує увагу на емоційній стані виконавця під час розповіді.

Інноваційне спрямування з методології дослідження усної словесності на сучасному етапі продемонстрував науковець унікальною статтею «Невербальні засоби вираження в наративах про голодомор» [54, с. 380—390]. У ній зосереджено увагу на ціннісних аспектах невербальної взаємодії — міміці, жестах, акустичних способах передачі й сприйняття тексту (інтонації, ритмі, паузі). Усі ці компоненти в процесі комунікації співіснують у поєднанні із словесним текстом. У художній тканині наративів про голодомор вони увиразнюють зміст, властивий саме цьому фольклорному фонду. Неперевершене значення мають світлини, якими проілюстрована стаття. Усе це дає підстави говорити про фольклорний текст як живий, творчий організм.

Чимало наукових розвідок В. Сокола написано в етнокраєзнавчому аспекті, оскільки паралельно з основною роботою він викладає у Львівському інституті економіки і туризму. Професор намагається показати студентам багатство народних джерел, розкрити для майбутніх туризмознавців неписану і маловідому історію краю («Етнокраєзнавство в системі духовної культури українців») [46, с. 54—62].

ISSN 1028-5091. Серія філологічна. № 4 (118), 2014

З онуками Святославом і Данилом. 2012

Василь Сокол з родиною біля пам'ятника Євгеніві Коновальцю у с. Зашків Жовківського р-ну. 2013

Інформацію про княжі столиці львівського Опілля можна почерпнути з його статті «Княжі столиці львівського Опілля» [49, с. 56—61], центральне місце в якій відведено Стільську та Звенигороду на Львівщині, які мають неабияку туристсько-краєзнавчу пізнавальну вартість. Науковець представив сюжети фольклорної прози, виявив елементи, пов'язані з історичними реаліями, проаналізував специфіку образів. Фахово, з глибоким зацікавленням В. Сокол розробив опришківську тематику в міжнародному контексті, яка активно побутує в Кар-

У Волосянці з дружиною. 2013

патському регіоні («Місцями українських опришків, польських та словацьких збійників: туристичний інтерес») [51, с. 23—27].

До слова, В. Сокіл викладав за сумісництвом не тільки в названому вищому навчальному закладі, а й в інших — Львівському національному університеті імені Івана Франка, Львівському державному університеті внутрішніх справ, Інституті (зараз університет) фізичної культури. Він читав лекції, проводив семінарські заняття з фольклорної прози, джерелознавства, української культури, української мови. Чимало студентів під його керівництвом захистило дипломні та магістерські роботи.

Очолюючи відділ фольклористики в Інституті народознавства НАН України, вчений встиг чимало корисного зробити й у справі організації науково-дослідницької роботи. Головна його заслуга в тому, що істотно піднесено рівень відповідальності за якість і своєчасність виконання планових наукових робіт. Практично, як наголосив Г. Дем'ян, разом із фундатором сучасної української фольклористики на Донеччині професором Степаном Мишаничем та більшістю львівських науковців В. Сокіл рішуче виступив проти безперспективної тенденції деяких початківців «замотувати» український національний фактаж у павутиння російсько-польських та інших чужинецьких теорійок, за якими уже неможливо знайти і зрозуміти суть самого об'єкта дослідження. На жаль, на цей хибний шлях штовхали молодь і деякі високотитуловані недавнім колоніальним режимом адміністратори в наукових інституціях [25, с. 37]. І щоб позбутися таких звичок, котрі істотно позначилися також на літературі, знадобиться ще багато часу. Значно скоротити його зможуть тільки вчені, які не байду́жі до долі рідної нації та її культури.

Постійно пам'ятаючи про шкоду, якої завдали українській науці заполітизовані ворожими асиміляторськими намірами дослідники, В. Сокіл допомагає вчасно зрозуміти це молодим науковцям і привчає їх до критичного підходу не тільки до відповідної літератури, а й до джерел. Вимогливо ставиться він і до наукових робіт, які подаються на розгляд у відділі. Кожну з них повністю перечитує сам, того ж вимагає і від працівників відділу, ґрунтовно аналізує, в індивідуальних розмовах з авторами та під час обговорення на засіданнях відділу і вченої ради Інституту народознавства висловлює принципові, але присутніні застереження й поради, що істотно сприяють піднесенню їх наукового рівня.

Прикметною рисою роботи вченого з науковою молоддю є його уважність, скрупульозність, глибоке почуття відповідальності і особлива сумлінність. Набутим досвідом, знаннями та вміннями ділиться з колегами, активно розгорнувши виховання молодих наукових кадрів. Як керівник наукових робіт аспірантів В. Сокіл значною мірою посприяв багатьом початкуючим фольклористам остаточно утвердитися в обраній галузі науки, краще оволодіти найновішими надбаннями дотичної теоретичної думки. І в цьому плані його діяльність має всеукраїнське значення.

Під керівництвом професора вчасно й успішно захистили кандидатські дисертації та здобули ступінь кандидата філологічних наук за спеціальністю «фольклористика» Лідія Яцків — «Дитячі календарно-обрядові твори та поезія пестування з Бойківщини: типологія і локальна специфіка» (1998), Віталій Козловський — «Українська народна балада: естетичний аспект» (2007), Оксана Чікало — «Пісні-хроніки: динаміка жанру» (2008), Марія Качмар — «Українська етіологічна легенда: структурно-семантичний аспект» (2009), Марина Демедюк — «Національна специфіка української народної казки» (2010), Галина Магас — «Народнопісенні жанри Стрийщини: традиції та інновації» (2013). Авторитетний учений виступав опонентом на захистах кандидатських дисертацій Тамари Сабельникової «Особливості побутування народнопісенної необрядової лірики Донецького Приазов'я» (2000), Андрія Вовчака «Українська фольклористика у німецькомовних джерелах кінця XIX — початку XX ст.» (2001), Василя Костика «Весняно-обрядовий фольклор Буковини» (2001), Ніни Бабич «Особливості побутування на-

роднописенної епіки на терені Донеччини (порівняльний аспект)» (2001), Тетяни Саварин «Лемківські весільні обрядові пісні в міжетнічному аспекті» (2003), Дмитра Жмундуляка «Народна пісенність Покуття: особливості сучасного функціонування» (2003), Олени Ганіч «Проблема походження української народної балади» (2007), Ксенії Бородин «Збірник «Pieśni polskie i guskie ludu galicyjskiego» Вацлава з Олеська в історії української фольклористики» (2009), Лілії Снігирьової «Українські народні історичні пісні: поетика тексту» (2010), В'ячеслава Шевчука «Легенди та перекази Поділля: мотиви, поетика» (2012). В. Сокол виступив офіційним опонентом докторських дисертацій Миколи Дмитренка «Українська фольклористика другої половини ХІХ століття: методологічний дискурс» (2006), Ірини Павленко «Динаміка функціонування усної епічної традиції (на матеріалі Нижньої Наддніпряниці)» (2009), Наталії Ярмоленко «Український усний героїчний епос: динаміка структурної парадигми» (2011), Оксани Микитенко «Поховальні плачі у балканослов'янській фольклорній традиції: прагматика і семантика тексту. Етнопоетичні константи» (2012). Його відгуки максимально сконцентровані, глибоко продумані й проаналізовані. Фактично це проблемно-теоретичні наукові мініатюри, які суттєво розкривають конкретні досліджувані питання з української фольклористики.

Багато зусиль прикладає В. Сокол особисто для популяризації усної словесності, наукових здобутків, читає лекції для студентів, учителів-філологів на курсах підвищення кваліфікації. Для дітей молодшого та шкільного віку підготував і видав згадуваний уже збірник «Як виник світ», очолював експедицію місцями козацької слави на Дніпропретровщині, учасниками якої були представники учнівської молоді.

Між своїми попередниками і сучасниками, як відзначив Г. Дем'ян, В. Сокол зайняв поважне місце одного із найбільш заслужених учених-фольклористів, який зумів записати, класифікувати, проаналізувати й опублікувати десяток збірників, підготувати ґрунтовні монографії, надрукувати сотню статей, повідомлень та рецензій. Цінність наукових праць дослідника передусім в об'єктивних засадах на тлі пошукової щирості в конкретному володінні багатством наукових реалій, розмаїтті наукових проблем і тематики, нарешті в уболіванні за долю рідної культури. До того ж, його шлях у науку не позначений спри-

ISSN 1028-5091. Серія філологічна. № 4 (118), 2014

Професор Василь Сокол та академік Степан Павлюк: наукові перспективи. 2014

янням авторитетних особистостей та владних структур. Навпаки, йому доводилося долати протидію не лише репресивних структур російсько-більшовицького окупаційного режиму, а й підпорядкованої їм освітнянської адміністрації. Та Василь Сокол зумів так налагодити свою діяльність, що кожна складова частина її стала корисною для української нації.

Українську науку дослідник збагатив власними досягненнями, надбаннями відповідної теоретичної думки як у загальнонаціональному, так і в міжнародному контексті, що вивело його в число провідних фольклористів. Неперевершене значення мають фольклорні збірники в його упорядкуванні. Як відомо, польові напрацювання виступають рушієм наукового процесу, адже лише володіючи достатньою кількістю текстів, записаних на різних часових відтинках, у різних ареалах, можна розробляти науково-теоретичні концепції, здійснювати панорамний огляд фольклорної спадщини народу. Матеріали В. Сокола є особливо цінними, бо вони оформлені за канонами української фольклористики: точне відтворення народнопоетичного зразка, врахування обрядового контексту, детальна паспортизація. Вагомим з цього погляду є надбання науковця в галузі пісенного та оповідного фольклору українців. Унесок його в цю галузь духовної культури великий і багатограний. У його зібранні представлені всі види і жанри українського фольклору. Ці скарби народної мудрості в записах фольклориста відзначаються скрупульозною точністю передачі побутового звучання, високим рівнем мовно-стилістичного відтворення специфіки місцевих говірок. Збагачує їх і наявність

відповідних приміток та коментарів, різноманітних покажчиків. Значну частину фольклорних матеріалів у записах В. Сокола, як ми зазначали, вже опубліковано, а не менше зберігається в архівах.

Підсумовуючи наукові здобутки В. Сокола, можна сказати, що учений перебуває на такому етапі свого життя, коли вже чимало зроблено, однак попереду ще багато незреалізованих проектів, планів, задумів. Він і надалі намагається «класти свою цеглину» в цю надзвичайно потрібну галузь української науки — фольклористику, яка складає вагому частину національної культури.

Наполегливий, енергійний і відповідальний, В. Сокол продовжує генерувати творчі ідеї, визначати перспективні напрямки досліджень відділу, серед яких масштабний проект створення фольклористичної енциклопедії України, актуальної і вкрай потрібної для науки справи. Водночас він запрошений як професіонал до виконання програми дослідження модерної історії та суспільства України імені Петра Яцика — програми, створеної при Українському Католицькому Університеті у Львові, Львівському національному університеті ім. І. Франка та Канадському інституті українських студій Університету Альберти. У межах цього проекту готує черговий том зібрань творів і матеріалів Михайла Зубрицького, що міститиме автобіографію, щоденники, листи, особисті документи, бібліографію праць, а також студії про вченого. На вивершенні монографічне дослідження про голодомор, а ще — кількатомне видання «Українських колядок і щедрівок». Активно студіює архівні матеріали про священничі родини у Волосянці з перспективою підготувати й опублікувати солідне видання про рідне село. У планах — кількасотсторінковий «Епістолярій Тита Реваковича». Сподіваємося, його фахова потужність, цілеспрямованість і впевненість, невтомна праця сприятимуть досягненню наукових звершень, результати яких, без сумніву, стануть вагомими для української науки.

1. Архів Інституту народознавства НАН України. Відділ фольклористики (далі — архів ІН ВФ). — Ф. 5. — Од. зб. 79. — Арк. 24—327 (Бойківщина. Т. 4: матеріали наукової експедиції 1979 року в зону будівництва водосховища на ріці Стрий. Народні пісні. Частина 2 / передрук текстів, географічний, іменний (виконавців і збирачів) та алфавітн. покажчик пісень Г.В. Дем'яна (рукописи)).

2. Архів Інституту народознавства НАН України (далі архів ІН). — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 386. — 318 арк. (Експедиційні матеріали. Волинь, 1993 / зап. В. Сокола (рукописи)).
3. Архів ІН. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 386 а. — 163 арк. (Експедиційні матеріали. Волинь, 1994 / зап. В. Сокола (рукописи)).
4. Архів ІН. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 373. — 65 арк. (Експедиційні матеріали з Гуцульщини. 1988 / збір. В. Сокол (рукописи)).
5. Архів ІН ВФ. — Ф. 5. — Оп. 2. — Од. зб. 91. — 160 арк. (Експедиційні матеріали з Бойківщини. 1991 / збір. В. Сокол (рукописи)).
6. Архів ІН ВФ. — Ф. 5. — Од. зб. 06. — 210 арк. (Експедиційні матеріали з Поділля. 2006 / збір. В. Сокол (рукописи)).
7. Архів ІН. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 417. — 178 арк. (Записи усної словесності В. Сокола з Волині, Полісся та Опілля. 1995—1996 (рукописи)).
8. Архів ІН. — Ф. 1. — Од. зб. 354. — 75 арк. (Записи топонімічних легенд і переказів українців Карпат. 1987 / збір. В. Сокола. 1987 (рукописи)).
9. Архів ІН ВФ. — Ф. 5. — Од. зб. 82 А. — 149 арк. (Народні пісні с. Верхнє Висоцьке та Либохора Турківського р-ну Львівської обл. 1982 / зап. В. Сокола (рукописи)).
10. Архів ІН ВФ. — Ф. 5. — Од. зб. 82 Б. — 97 арк. (Народні пісні с. Конюхів Стрийського р-ну Львівської обл. 1982 / зап. В. Сокола (рукописи)).
11. Архів ІН ВФ. — Ф. 5. — Од. зб. 80 А. — 123 арк. (Народні пісні с. Мшанець, Грозьова, Галівка Старосамбірського р-ну Львівської обл. 1980 / зап. В. Сокол (рукописи)).
12. Архів ІН ВФ. — Ф. 5. — Од. зб. 84. — 200 арк. (Народні пісні с. Яблунька, Манява, Гута Богородчанського р-ну Івано-Франківської обл. 1984 / зап. В. Сокола (рукописи)).
13. Архів ІН ВФ. — Ф. 5. — Од. зб. 80. — 121 арк. (Народні пісні с. Ясень Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл. 1980 / зап. В. Сокола (рукописи)).
14. Архів ІН. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 444. — 316 арк. (Усна словесність поліщуків-переселенців. 1998—1999 рр.) / зап. В. Сокола (рукописи)).
15. Архів ІН. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 431. — 158 арк. Фольклорні матеріали з Полісся. 1996 / зап. В. Сокола (рукописи)).
16. Атрошенко О.В. Сводная библиография к томам 1—5 / Атрошенко О.В., Валенцова М.М. // Славянские древности. — М., 2012. — Т. 5. — С. 646—708.
17. Бріцина О. Прозові жанри фольклору в публікаціях останніх років / О. Бріцина // Народна творчість та етнографія. — 2000. — № 5—6. — С. 129—134.
18. Василь Сокол. Бібліографічний покажчик / упоряд. Галина Сокол, Наталія Сокол. — Львів, 2005. — 68 с.

19. Весільні пісні / упоряд., вступ. ст. та приміт. М.І. Шубравської. — К.: Дніпро, 1988. — 476 с.
20. Гузар З. Відрадне явище у фольклористичі та франкознавстві / З. Гузар, О. Рязанова // Франкова криниця. — Дрогобич, 2004. — 17 вересня. — (Рецензія).
21. Дем'ян Г. Десятий скарб Василя Сокола / Г. Дем'ян // За вільну Україну. — 2004. — 6 листопада.
22. Дем'ян Г. Зелений Клин. Щоденник експедиції 1991 року / Г. Дем'ян // Народознавчі зошити. — 1999. — № 3. — С. 291—317.
23. Дем'ян Г. На поклик національного відродження / Г. Дем'ян // Народна творчість та етнографія. — 2004. — № 6. — С. 38—42.
24. Дем'ян Г. Оригінальний внесок у франкознавство / Г. Дем'ян // Буковинський журнал. — Чернівці, 2004. — № 1. — С. 284—286. — (Рецензія).
25. Дем'ян Г. Родина вчених-фольклористів / Г. Дем'ян // Визвольний шлях. — 2004. — Кн. 4 (673). — С. 32—44.
26. Джерела про зруйнування Запорозької Січі / збір. та упоряд. В. Сокіл. — Львів: Афіша, 2005. — 128 с.
27. З гір Карпатських: Українські народні пісні-балади / упоряд., підгот. текстів, вступ. ст., приміт. та словник С.В. Мишанича. — Ужгород: Карпати, 1981. — 464 с.
28. Івашків В. Фольклорна поетична творчість українців Зеленого Клину. Народні пісні українців Зеленого Клину в записях Василя Сокола / Василь Івашків // Народознавчі зошити. — 2000. — № 6. — С. 1203—1205. — (Рецензія).
29. Історичні перекази українців / збір. та опрацював В. Сокіл. — Львів: М. Коць, 2003. — 327 с.
30. Календарно-обрядові пісні / упоряд., вступ. ст. та приміт. О.Ю. Чебанюк. — К.: Дніпро, 1987. — 329 с.
31. Костомаров Н. Малорусские народные предания и рассказы / свод М. Драгоманова / Н. Костомаров // Русская старина. — 1877. — Кн. 5. — С. 113—132. — (Рецензія).
32. Ляшкевич П.А. Народнопоетичний образ Львова (Львів в українському фольклорі / збір. та впоряд. В. Сокіл; П.А. Ляшкевич, О.О. Стоколос-Ворончук. — Львів: Афіша, 2006. — 286 с.) // Вісник Львівського інституту економіки і туризму. — Львів, 2007. — № 2. — С. 203—204. — (Рецензія).
33. Львів в українському фольклорі / збір. та впоряд. В. Сокіл. — Львів: Афіша, 2006. — 286 с.
34. Мала енциклопедія українського народознавства / за ред. С. Павлюка. — Львів, 2007. — 846 с.
35. Маслак Т. Історичні перекази українців / Т. Маслак // Народна творчість та етнографія. — 2004. — № 3. — С. 119—122. — (Рецензія).
36. Народна проза у записях Івана Франка / збір та впоряд. В. Сокіл. — Львів, 2006. — 111 с.
37. Народні пісні з батьківщини Івана Франка / збір. та упоряд. Василь Сокіл. — Львів: Каменярь, 2003. — 407 с.
38. Народні пісні з голосу Параски Павлюк / збір. та упоряд. В. Сокіл. — Львів, 2009. — 208 с.
39. Народні пісні українців Зеленого Клину в записях Василя Сокола. Нотні транскрипції Лариси Лукашенко. — Львів: Інститут народознавства НАН України, 1999. — 271 с.
40. Писана керниця. Топонімічні легенди та перекази українців Карпат / збір. і впоряд. В. Сокіл. — Львів, 1994. — 208 с.
41. Пісні родинного життя / упоряд., вступ. ст. та приміт. Г.В. Довженок. — К.: Дніпро, 1988. — 359 с.
42. Садова Л. Історичні перекази України / Л. Садова // Шлях перемоги. — 2004. — 7 липня. — (Рецензія).
43. Сокіл В.В. Історико-героїчні перекази українців: генеза, структура, поетика: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук: спец. 10.01.07 — фольклористика / В.В. Сокіл; Київськ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. — К., 2005. — 34 с.
44. Сокіл В. Волосянка / В. Сокіл // Сколівщина. — Львів: Ін-т народознавства НАНУ, 1996. — С. 347—364.
45. Сокіл В. Голодомори в Україні: три ланки одного історичного ланцюга / В. Сокіл // Народознавчі зошити. — 2009. — № 1—2. — С. 91—101.
46. Сокіл В. Етнокраєзнавство в системі духовної культури українців / В. Сокіл // Краєзнавчі ресурси регіону у створенні сучасної туристичної інфраструктури для відпочинку та оздоровлення людей. Матеріали науково-практичної конференції (27 квітня 2007). — Львів, 2007. — С. 54—62.
47. Сокіл В. З гетьманського осідку: польові матеріали / В. Сокіл // Народознавчі зошити. — 1995. — № 6. — С. 336—339.
48. Сокіл В. Із запорозьких вольностей: нотатки та матеріали / В. Сокіл // Народознавчі зошити. — 2000. — № 6. — С. 1184—1186.
49. Сокіл В. Княжі столиці львівського Опілля / В. Сокіл // Визвольний шлях. — 2005. — № 5. — С. 56—61.
50. Сокіл В. Концепція сучасних фольклорних видань / В. Сокіл // Народознавчі зошити. — 1998. — № 6. — С. 593—597.
51. Сокіл В. Місцями українських опришків, польських та словацьких збійників: туристичний інтерес / В. Сокіл // Проблеми розвитку гірського туризму на транскордонних територіях Україна — Польща та шляхи їх вирішення. Матеріали наукової конференції (31 жовтня 2007 року). — Львів, 2008. — С. 23—27.
52. Сокіл В. Народні легенди та перекази українців Карпат / В. Сокіл. — К.: Наукова думка, 1995. — 157 с.
53. Сокіл В. Наукова та народна термінологія про голодомори в Україні: постановка проблеми / В. Сокіл // Народознавчі зошити. — 2011. — № 6. — С. 910—916.
54. Сокіл В. Невербальні засоби вираження в наративах про голодомор / В. Сокіл // Народознавчі зошити. — 2011. — № 3. — С. 380—390.
55. Сокіл В. Образи наративів про голодомор / В. Сокіл // Народознавчі зошити. — 2012. — № 6. — С. 1203—1208.

56. Сокіл В. Поетичний світ народної історичної прози / В. Сокіл // Українська культура: з нових досліджень. Збірник наукових статей на пошану С.П. Павлюка з нагоди його 60-ліття. — Львів, 2007. — С. 361—380.
57. Сокіл В. Психологізм нарративів про голодомор / В. Сокіл // Література. Поетика. Фольклор. — К., 2009. — Вип. 31. — С. 468—474.
58. Сокіл В. Роль зменшено-пестливих слів у формуванні чуттєво-образної системи голодоморної тематики / В. Сокіл // Література. Поетика. Фольклор. — К., 2013. — Вип. 38. — С. 257—264.
59. Сокіл В. Українські історико-героїчні перекази: структурно-семантичний та поетичний аспекти / В. Сокіл. — Львів, 2003. — 320 с.
60. Сокіл В. Топонимические легенды и предания украинцев Карпат: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук: спец. 10.01.07 — фольклористика. — Минск, 1990. — 20 с.
61. Сокіл В. Фольклорна проза / В. Сокіл // Полісся України: матеріали етнографічного дослідження. — Львів, 2003. — Вип. 3. — С. 241—248.
62. Українські перекази / збір. М. Возняк; післямова В. Сокола. — К.: Абрис, 1993. — 111 + VI с. — (Репринтне відтворення видання 1944 р.).
63. Українці про голод 1932—1933. Фольклорні записи Василя Сокола. — Львів: Інститут народознавства НАН України, 2003. — 231 с.
64. Фольклорні матеріали з отчого краю / збір. В. Сокіл та Г. Сокіл; у ноті завела Л. Лукашенко. — Львів: Інститут народознавства НАН України, 1998. — 614 с.
65. Франко І. Знадоба до вивчення мови і етнографії українського народу / І. Франко // І. Франко. Зібрання творів: у 50-ти т. — К.: Наукова думка, 1980. — Т. 26. — С. 180—204.
66. Ходили опришки: Збірник / передм., упоряд., приміт. та словник І.М. Сенька. — Ужгород: Карпати, 1983. — 384 с.
67. Щоденники експедиційної роботи Григорія Дем'яна / вступ. ст. та підгот. текст. В. Сокола // Народознавчі зошити. — 2009. — № 1—2. — С. 32—90.
68. Юрків В. Писана керниця / В. Юрків // Бойківська думка (Сколе). — 1995. — 25 лютого. — (Рецензія).
69. Як виник світ: легенди, колядки, балади / збір., упоряд., і опрац. Василь Сокіл. — Львів: Каменяр, 2001. — 88 с.
70. Джерела про зруйнування Запорозької Січі / збір. та упоряд. В. Сокіл. — Львів, 2005 — 128 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://www.rutracher.org.ua>.

Galyna Koval, Hanna Sokil

«AND AUTUMN HAS COME
INTO MY GARDEN ...»
(FROM THE FOLKLORE HERITAGE
OF VASYL SOKIL)

The article of homage has been focused on personality of Vasyl Sokil, widely-known Ukrainian folklorist. It has described the scholar's life and career. The attention has been paid to collecting and research-works in folklore as well as in editorial activities of the scientist. Organizational and scientific efforts, supervisory and opposing positions during defense of theses and plans of future research have been surveyed.

Keywords: life, folklore activities, book, monograph, supervisor, opponent.

Галина Коваль, Ганна Сокіл

«А УЖЕ ОСЕНЬ ПРИШЛА В МОЙ САД ...»
(ИЗ ФОЛЬКЛОРИСТИЧЕСКОГО НАСЛЕДИЯ
ВАСИЛИЯ СОКОЛА)

Юбилейная статья посвящена известному украинскому фольклористу Василию Соколу. Раскрывается его жизненный и творческий путь. Акцентируется собирательская и исследовательская деятельность ученого, его издательская практика. Рассматривается организационно-научная работа В.Сокола как руководителя и оппонента диссертаций. Анонсируются планы на будущее.

Ключевые слова: жизненный путь, фольклорист, деятельность, сборник, монография, научный руководитель, оппонент.